

Književnost.

Slovenska.

„Ljudska knjižnica.“ VII. zvezek. „Prihajač.“ Povest. Spisal dr. Fr. Detela. — Ljubljana, 1908. Založila „Katoliška bukvarna“. Natisnila „Katoliška tiskarna“. Precej let je že minilo, odkar je bila prvič natisnjena ta povest. Z veseljem jo je pozdravila takrat kritika in občinstvo. Z istim veseljem jo bo čitala danes inteligenca in zlasti ljudstvo, kateremu je namenjena. Uredništvo „Ljudske knjižnice“ si je izbralo pameten program, da podaja narodu naše klasike. Želeti je le, da vztraja na tej poti in nudi še mnogo tako zdravega berila kot je »Prihajač«.

V Dramljah se nastani štacunar Stržen iz Ljubljane. Bahaski je in mogočen človek. Župan Mejač in sosed Čedin sta živela, odkar sta se zavedla, v prijateljstvu. Njuni gospodarstvi sta bili lepo urejeni in oskrbovani. Mejač je pridno točil dobro kapljico in Čedinov sin, Peter, bi imel v kratkem vzeti v zakon sosedovo Minico. To je gledal z zavistnim očesom Stržen in sklenil zanetiti med starima prijateljema prepir. Prihajačeva slava je rastle od dne do dne. Odprl je tudi gostilno in začelo se je pravo življenje vpitja in pijančevanja v Dramljah. Lepi časi so minuli. Stržen je poklical iz mesta svojo sestro Rozo, zapeljeval docela v slabo družbo Mejačevega sina Tineta, ki je sedel skoro sleherni dan v gostilni pri svojem prijatelju in se zabaval z Rozo. Pa to trgovcu še ni bilo dovolj; jel se je smukati okrog Minice in materi županji je bilo to zelo povšeči. A ni mu zadostovala le Minica, hotelo se mu je tudi France, hčerke kočarja Lojzeta, za katero je gorelo nekdanje srce Tineta. Pri občinskih volitvah je bil Stržen vsled svojega vpliva izvoljen za župana. Ta nenaden preobrat je hudo zadel Mejača, istotako ali pa še bolj Čedina. Bilo mu je za Petra, ki je moral spomladi tretjič na nabor. Dvakrat je ušel težki usodi po prizadevanju sosedu Mejača, tretjič so ga obsodili, da bo nosil vojaško suknjo. Tine je padal vedno globlje. Nazadnje ga je pripravil goljuf Minež tako daleč, da je kradel deteljo svojemu očetu in jo hotel prodati. Pri tatvini ga je zalotil oče in udaril s palico po glavi, nevede da je udaril svojega sina. Ležal je dokaj časa med življenjem in smrtjo, a ko je okreval, se je zavedel svojega greha, je šel radovoljno v vojsko na Laškem za Petrom. Medtem je propadalo Mejačevo gospodarstvo vsled gospodinjinine trme in gospodar je legel kmalu nato v grob. Žena se je hotela rešiti morečih skrbi in je silila Minico vedno znova v zakon s Strženom. A ta je tudi dogospodaril. Da bi ne gledal svojega propada in ponižanja, se je ustrelil. Tine in Peter sta se vrnili iz vojske in v vas so se vrnili prejšnji časi. Čedinov Peter se je poročil z Minico, Tine pa z Lojzetovo Franco. Pisatelj pravi, da so živeli vsi srečno, in srečni bodo tudi njih otroci, če ostanejo poštene, pridni, in če se bodo ljubili med seboj.

Iz cele povesti veje pravi sveži, domači duh kakor smo ga navajeni v sličnih Detelovih povestih. Vse je pristno: ljudje, ozračje, jezik in sicer pristno

gorenjsko, polno globoke resnosti in ljubke poezije. Detela ne išče poezije v naravi, ampak v ljudeh in njih razmerah. Ako čujemo, da govori Minica vrnivšemu se Petru: „To kitico sem ti bila namenila, ko si odhajal v vojake. Čakala sem te takrat in nisem te pričakala; a pričakala sem te sedaj in kitica vsajena tudi,“ in mu stisne v roko kitico rožmarina, nam zvenijo dekletove besede kot pesem in nas spomnijo stare vaše poezije. Kar odlikuje Detelo pred vsemi starimi in mladimi je to, da zariše značaj v par krepkih potezah. Dva stavka izpregovori junak in ga poznamo takoj. In to niansiranje in ti kontrasti na moški in ženski plati! Med mirnim, poštenim Čedinom in ponosnim sosedom Mejačem in podlim Strženom ter Minežem je velik prepad, istotako med oholo Mejačko, ki kuha jezo dolgo v srcu in se noče sprijazniti, pridno in ponižno Čedinko, zlobno kleptuljo Urso, med mladima cvetkama Minico in Franco in mestno gizdavko Rozo. Mogoče bo kdo videl v povesti veliko tendence. A ta tendenca ne sili nikjer v ospredje — in je docela neprisiljena. Nezdravo in nepošteno novotarstvo se samo od sebe podira, kar je starega in dobrega, ostane. Vsa povest dviga ljubezen do rodne grude in dela, ker v delu je blagoslov in zadovoljnost.

Mislimo, da dela ni potreba posebe priporočati, saj se hvali samo, priporoča ga pa pisateljevo ime.

Ivo Česnik.

Ivan Grafenauer: **Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. I. Od Pohlina do Prešerna.** (Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph - Gymnasiums in Krainburg für das Schuljahr 1907/1908.) Str. 49. — Raziskavanje našega slovstva se je v zadnjem času jako povzdignilo. Dobili smo mnogo temeljitih razprav o naših prvih pesnikih in pisateljih XVIII. in XIX. stoletja. Zato je bila nujna potreba te znanstvene pridobitve primerno porabiti. To je storil profesor Grafenauer v tej razpravi in je zasledoval ali vsaj skušal zasledovati notranji razvoj novejšega našega slovstva v zvezi z narodovim dušnim življenjem in z vplivi tujih literatur, v kolikor so povzročile ali pospeševale kako novo gibanje v našem slovstvu. Naš narod je sosed Nemcev. Zato so bili navadno ti tudi medij, skozi katerega so prihajale nove ideje v naše slovstvo. Novejše slovstvo deli pisatelj v pet dob: I. Prosvetljena doba, blizu od leta 1765. do okrog leta 1810. II. Slovenska romantika, okrog leta 1810. do Prešernove smrti leta 1849. III. Doba reakcije (doba „Novic“ in „Glasnika“, leta 1849. do blizu leta 1870). IV. Stritarjeva doba, od leta 1870. do okrog leta 1895. V. Slovenska „moderna“, od leta 1895. naprej.

Po „katoliški“ dobi, ki pa še ni skoraj nič preiskana, zaradi česa jo navadno podcenjujemo, nastopi prosvetljena doba, katere glavni znak pri nas je „jožefinizem“. Akoravno je hotel Jožef II. v svrhu centralizacije germanizirati, opazamo vendar, da se je ravno v tem času povzdignilo slovstvo, ker so se za pouk slovenskega ljudstva morale pisati knjige v domačem jeziku. Pohlina ne smemo podcenjevati.

VLAHI IN VLAHINJE

Storil je veliko za ljudsko izobrazbo. Slovnica pa je bila tudi pisana v duhu časa. Vsi tedanji slovničarji so mislili, da se mora jezik u m e t n o ustvariti, zato je tudi Pohlín „kranjsko špraho“ v „regelce djal“. To je bil duh tedanjega časa. Šele romantik Kopitar je začrtal pravo pot slovnici s tem, da se je oziral na zgodovinski razvitek jezika. Prosvetljena doba je v Grafenauerjevi literarni zgodovini jako dobro opisana. Pisatelj je moral marsikaj nanovo preiskati, preden je zapisal nakratko svojo sodbo, tako n. pr. o Linhartovem „Matičku“, ki ni preložen direktno iz francoščine ampak je prirejen po nemški prestavi. Pri Vodnikovih brambovskih pesmih pogrešamo pravo, iskreno vojaško navdušenost (str. 19). K temu bi pripomnil, da so leta 1809. izšle tudi v Celovcu brambovske pesmi („Pesme za deželski bran“), ki so prevod dveh Collinovih „Wehrmannslieder“. Pesmi je preložil koroški pesnik, kar spoznamo po jeziku. Prelagatelj je dobro zadel ljudski ton. Objavim jih prihodnje leto ob priliki stoletnice.

Drugo poglavje spisa obravnava slovensko romantiko do konca Prešernove šolske dobe. Dobro je uporabil pisatelj prof. Murkovi knjigi: „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik“ (posebno prvo poglavje) ter „Miklosich's Jugend und Lehrjahre“. To poglavje pa ni mogoče samo dobra kompilacija, ampak kaže tudi zrelo samostojno sodbo o romantiki. Pripomnil bi, da je tudi Prešeren Jarnika kot pesnika čislal, in da Jarnikove pesmi v resnici spadajo med boljše one dobe (str. 27). Lahko bi se omenil pri tem možu še vpliv Doriteja Obradoviča. V začetku ilirizma ne smemo prezreti nemško pisanih brošur, ki vsebujejo ilirsko idejo („An Illyriens hochherzige Töchter etc.“). — Važno je, da je izšel Vraz iz graškega kroga. Za nas Vraz ni samo največjega pomena kot nabiratelj in izdajatelj narodnega blaga (str. 32), ampak tudi raditega, ker je slovenski pesnik v ilirski obliki. — Prav je storil Grafenauer, da je odločil „velikanu učenosti“, Matiju Čopu, poseben odstavek, ker ta mož to zasluži. — Na str. 46. in 47. citira pisatelj še ne objavljeno pismo Prešernovo (1824!) staršem, ki ga hrani msgr. Tomo Zupan. Zakaj

č. msgr. še ni objavil tega važnega pisma? Grafenauerjeva Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I. je jako dober spis, ki je zasnovan na podlagi novejših preiskav in ki tudi kaže, da je pisatelj sam mnogo študiral, preden je izrekel sodbo. Dunajska germanistična in slavistična šola pa naj nam vzgoji še več takih pridnih literarnih delavcev. *Dr. Fr. Kotnik.*

„Carniola.“ Trubernummer. I. letnik, zvezek 2. Ljubljana 1908. — Ko že živimo v dobi jubilejev, bo najbrže eden več ali manj težko škodoval in zato je „Carniola“, glasilo kranjskega Muzejskega društva, posvetila svoj drugi zvezek Trubarjevi štiristoletnici. V njem objavljajo dr. O. Hegemann: D. M. Truberi, dr. A. Luschin R. v. Ebengreuth: Dr. Theodor Elze, dr. J. Loserth: Steiermark, Kärnten und Krain und ihr Zusammenwirken wider die Gegenreformation ter dr. F. Ahn: Zeitgenössische Buchdrucker als Förderer von Trubers Werk. — Gotovo so zgodovinske razprave o dobi kranjske reformacije zelo potrebne, ker je ravno ta čas najzanimivejši za našo kulturno zgodovino in je vrhutega zaradi pomankljivih in malo zanesljivih zgodovinskih virov dosedaj še jako slabo obdelan. Zato je pozdravljati vsako, tudi najmanjšo drobtino resnice, ki jo odkrije marljivost vestnega raziskovavca, ker je važna in za pravo umevanje reformacije in protireformacije potrebna vsaka vest iz onih v naši zgodovini tako medlo začrtanih časov. Žal, da nam Trubarjeva številka „Carniole“ ne pove v tem oziru nič novega. Kajti še vedno je pravzaprav dr. Elze edini vir, ki more služiti preiskovavcu reformacije in življenja Trubarjevega, in pričujoče razprave se opirajo skoro edino le nanj. Toda potrebne so tudi take monografije, ki sicer ne razgrinjajo nadaleč novih obzorij, a tem marljiveje zbirajo raztreseni material v zaokroženo celoto, in te odgovarjajo popolnoma poklicu „Carniole“, lista za domovinoznanstvo. A čitatelj te Trubarjeve številke bo takoj zapazil, kako izgublja Trubar in reformacija pri člankarjih „Carniole“ značaj važne domovinoznanske starine, ker jim je le za povzdigo imena prvega kranjskega reformatorja, ki je postalo po štiristo letih programatično. Svobodomiselstvo in nacionalizem sta si ga zapisala na svojo